

Entre mussols, capes i munició: una família, dos bàndols. La Guerra Civil a Bejes (Cantabria) en el marc de la memòria història de la família

Karen Roiz Rodríguez

IES Carles Vallbona (Granollers)

Introducció

Com va poder afectar la Guerra Civil en un poble d'alta muntanya i en els seus voltants? Les eines TIC poden facilitar la comprensió d'aquest esdeveniment? Aquestes són algunes de les preguntes que permeten començar aquest treball. Hi ha nombrosos estudis sobre la Guerra Civil a nivell estatal, però la memòria històrica local és més escassa. Entre elles, a destacar, l'historiador Valentín Andrés, en el seu llibre *Del mito a la historia, guerrilleros, maquis y huidos en los montes de Cantabria* (2019), indica que Bejes va ser una zona molt conflictiva atès que era el nucli republicà de tota la comarca de Liébana. Aquesta escassa informació, així com que part de la meua família és originària d'allà, ha estat la motivació per a la realització del present treball. En definitiva, entre sentències judicials, republicans i guàrdies civils, se centra el treball de recerca.

Hipòtesi

La informació oral, a falta d'escrita, resultaria de gran importància per a recuperar alguns dels esdeveniments que van ocórrer en l'època estudiada (1936-1955) a la zona de Bejes i voltants. Es faria un record cap a les persones que van patir la repressió, i faria que no caigui en l'oblit quan van lluitar per la llibertat. Els arbres genealògics permetrien constatar si la meua família tindria relació amb algun o els dos bàndols que hi van participar. La geolocalització ajudaria a entendre què i com van passar els esdeveniments i, a partir d'allà, poder transportar-nos a aquells anys durs. Finalment, l'ús de les TIC podria afavorir l'interès per la temàtica tractada en aquest treball, sobretot pensant en el jovent, acostumat a les imatges i el contingut audiovisual.

Objectius

En primer lloc, entrevistar habitants de la zona estudiada que puguin facilitar informació tant associada a la Brigada Machado, el principal grup de resistència del lloc, com dels guàrdies civils que van estar a Bejes en aquest període. Seguidament, desenvolupar arbres genealògics amb la informació recollida per determinar el grau de parentiu que tinc amb algun dels bàndols. Posteriorment, es pretén dur a terme una geolocalització que pugui permetre reconstruir aquells anys amb els espais més importants i possibles rutes utilitzades. Tot plegat, amb l'ús de les TIC (línia temporal, audiollibre i museu virtual) perquè sigui més atractiva a l'hora de difondre tot el contingut entre aquelles persones que puguin estar interessades en el tema.

Metodologia (figs. 1-4)

El punt de partida del treball va ser la trobada a casa del meu avi patern, a Bejes, de dos documents, un sobre la sentència al sr. Feliciano Campo Cotera, el meu besavi patern, al Consell Suprem de Justícia Militar (4 de juliol de 1956) i un segon amb apunts d'un dels components de la B. Machado, el sr. Mauro Roiz, cosí segon del meu avi patern. Es van realitzar entrevistes a les localitats de Bejes i Tresviso (Cantàbria) i a La Roca de Vallès (Barcelona), i que van concloure amb la creació d'arbres genealògics.

Pel que respecta a les TIC, es van dissenyar itineraris, amb *Google Earth Pro*, amb els principals llocs indicats a les entrevistes, i la incorporació d'imatges realitzades *in situ*. Tota la informació (recorreguts, parades i imatges) s'ha recollit en un tríptic. Posteriorment, la creació de la línia temporal de la B. Machado amb el programa *Tiki-Toki* on s'inclouen esdeveniments relacionats amb ella. Finalment, amb l'aplicació *CoSpaces Edu* s'ha fet un museu virtual que consta, fins ara, de tres sales (itineraris, documents i galeria d'imatges).

Fig. 1 (i). Detall d'una de les pàgines de la sentència.

Fig. 1 (d). Llibreta amb apunts escrits per Mauro Roiz.

Fig. 2. Entrevista als germans Roiz.

Fig. 3. Visitant un dels llocs on va morir un dels components de la B. Machado, als afores de Bejes.

Fig. 4. Treball i muntatge dels diferents arbres genealògics.

Resultados (figs. 5-8)

D'un total de vuit entrevistes, s'han analitzat deu personatges relacionats amb l'etapa històrica estudiada ⁽¹⁾. Consta d'una breu fitxa i el l'arbre genealògic, amb els noms de tots els familiars que s'han pogut identificar i una identificació en color per a cada categoria dels mateixos (verd, sense relació amb la Brigada Machado, en vermell, amb relació, en blanc, altres, i en blau, el meu nom). Pel que fa als itineraris, s'han realitzat tres que s'han recollit en un tríptic ⁽²⁾: Bejes i voltants (8 parades), Pics d'Europa-Línia Elèctrica de Reinosa (4 parades) i Potes-Tama-la Vega de Liébana (3 parades). S'inclou una introducció geogràfica i històrica i una breu descripció de cadascuna de les zones d'interès, juntament amb la seva imatge corresponent.

En relació a la línia temporal ⁽³⁾, s'han realitzat un total de 37 entrades que combinen text i imatges dels esdeveniments més importants associats a la Brigada Machado. Finalment, en el museu virtual s'han realitzat fins al moment tres sales amb informació dels itineraris, de la Brigada Machado i documents gràfics diversos.

Fig. 5. Detall de la fitxa de José Marcos Campillo Campo, un dels components de la B. Machado.

Fig. 6. Arbre genealògic de José Marcos Campillo Campo (en vermell).

Fig. 7. Treballant en la realització dels itineraris.

Fig. 8. Detall d'una de les sales del museu virtual.

Conclusions

En el conjunt d'entrevistes realitzades s'ha pogut constatar la dificultat de definir les informacions donat el temps passat i que la tradició oral implica dubtes o certes contradiccions entre un mateix fet. També que s'han observat opinions i visions diferents entre persones entrevistades, sobretot amb la forma de tractar un determinat tema i, en particular, la dels guerrillers, tot i ser familiars d'aquests. Els arbres genealògics han permès confirmar la relació existent entre la meva persona i components dels dos bàndols, aspecte que m'ha permès conèixer una mica més el passat de la meva família en aquest període històric tan important. La realització dels itineraris i el tríptic, així com de la informació rebuda tant en les entrevistes com en les lectures de les publicacions, han permès donar-me una idea dels moviments i llocs per on es movien "Los del monte", donat el desconeixement que tinc de la zona. A més, considero que compleixen els objectius marcats per donar a conèixer per part de les persones que, com jo, no som de la zona. Finalment, m'han permès constatar que les eines utilitzades permeten donar una visió molt més dinàmica i interactiva dels fets estudiats.

¹ E01. Genealogia: <https://docs.google.com/spreadsheets/d/e1nbTrCuNqMeqGUDYi2zs/edit?usp=sharing>

² Itineraris: <https://drive.google.com/file/d/1PzKGSBDCIZB5ly-FGifwACcucm5djLmp/view?usp=sharing>

³ La Brigada Machado: <https://www.tiki-toki.com/timeline/entry/178/LA-BRIGADA-MACHADO/>

BIBLIOGRAFIA

- Andrés, V. (2019). **Del mito a la historia. Guerrilleros, maquis y huidos en los montes de Cantabria**. Ed. Publican Ediciones. Universidad de Cantabria. Santander. ISBN: 978-84-8102-535-4.
- Cicero, I. (2019). **Los que se echaron al monte**. Ed. Tantin Ediciones. Santander. ISBN: 978-84-949-104-7-1-
- CoSpaces Edu: <https://edu.cospaces.io/EGE-FLX>
- de Cos, J. (2006). **Ni bandidos, ni vencidos. Memorias de una gesta heroica. La guerrilla antifranquista en Cantabria**. Ed. Jesús de Cos Borbolla. Santander. ISBN: 84-611-0153-7
- Domingo, A. (2002). **El canto del búho. La vida en el monte de los guerrilleros antifranquistas**. Ed. Oberon. Santander. ISBN: 84-96511-19-7.
- EnfoCant (2013). **Valeriana Alles Rey, compañera. In memoriam**. [Consultat: 10 de juny de 2020] Disponible a: <http://www.enfocant.info/opinion/opinion/valeriana-alles-rey-companera-in-memori>
- Fundación Pablo Iglesias (nd). **José Campillo Campo**. [Consultat: 19 de juny de 2020]: Disponible a: https://fpabloiglesias.es/entrada/31892_campillo-campo-jose/
- González, A. (2016). **La toponimia de Bejes y Tresviso. Puertos de Brañas, Andra y Escarandi**. Ed. Montañas de Papel. Santander. ISBN: 978-84-16-3686-39-0.
- Lezaola, J. (2017). **Guerrilleras**. El diario Cantabria. [Consultat: 10 de juny de 2020] Disponible a: <https://www.eldiariocantabria.es/articulo/cantabria/guerrilleras/201719.html>
- Lezaola, J. (2017). **Daniel Rey murió gritando ¡viva la República!** El diario Cantabria [Consultat: 18 de juny de 2020] Disponible a: <https://www.eldiariocantabria.es/articulo/cantabria/daniel-rey-murio-gritando-viva-republica/20170629113212031690.html?1523657773274>
- Lezaola, J. (2017). **Mauro Roiz, el primer líder de los huidos de Liébana**. El diario Cantabria [Consultat: 10 de juny de 2020] Disponible a: <https://www.eldiariocantabria.es/articulo/cantabria/mauro-roiz-primer-lider-huidos-liebana/20170330010347027826.html>
- López de Abiada, J.M. (2009). **Los del monte: Héroe destronados / bandidos perseguidos y supervivientes acorralados**. Aula en español. Ministerio de Educación. [Consultat: 15 de juliol de 2020] Document electrònic disponible a: <https://www.educacionyfp.gob.es/suiza/dam/jcr:d63075a1-6702-42a1-bf06-e6422daa8faa/aula12-web.pdf>
- Mir, C. y Gelonch, J. (2013). **Duelo y memoria**. Llibre disponible a Google Books: <https://books.google.es/books?id=21m6WpqHIJAC&pg=PA96&lpg=PA96&dq=guerra+civil+bejes&source=bl&ots=aKUi9d0qji&sig=ACfU3U2iAd5XNbMvrsr4BDz-AB ocSwQiQ&hl=en&sa=X&ved=2ahUKEWjk2N29i7HpAhXLilwKHeNqB M4ChDoATAAegQIChAB#v=onepage&q=guerra%20civil%20bejes&f=false>
- Muela, R. (2015). **La Cárcel Verde. Historias de vida, amor y muerte de los últimos guerrilleros de Cantabria**. Ed. Montañas de Papel. Santander. ISBN: 978-84-941188-1-4.
- RTVE (2006). **Crónicas. Los del Monte**. [Consultat: 17 de juny de 2020] Pel·lícula disponible a: <https://www.rtve.es/alacarta/videos/cronicas-del-monte/1085/>
- Sordo, R. (2008). **La Nueva España. Los aguinaldos de Bejes**. [Consultat: 2 de juny de 2020] Disponible a: <https://www.lne.es/opinion/1896/aguinaldos-bejes/601880.html>
- Tiki-Toki: <https://www.tiki-toki.com/>